

Savolaismurteiden supistumadiftongeista¹

Alpo Räisänen

Supistumadiftongit ovat aina askarruttaneet suomen kielen tutkijoita ja erikoisesti juuri murteiden tutkijoita. Vaikka supistumadiftongijärjestelmien systemaattinen tarkastelu on usein jäänytkin vähäiseksi ja pinnalliseksi, on murteenmerkitsijä joutunut kenttätyössään tai viime aikoina myös nauhoja litteroidessaan toistuvasti tarkkaamaan, muodostavatko kaksi peräkkäistä vokaalia diftongin vai onko kyseessä tavunrajallinen vokaaliyhtymä.

Suomen kielen eri murteet poikkeavat supistumadiftongien suhteen melkoisesti toisistaan. Eniten supistumadiftongeja tavataan savolaismurteissa, näin sekä ensi tavussa että kauempana sanassa. Valaisen eri murteiden edustusta karkeasti sanojen *maku* ja *rako* avulla. Enimmissä savolaismurteissa on kummasakin sanassa yleensä täysin samanlainen supistumadiftongi: *màun, ràun ~ màyn, ràyn ~ màõn, ràõn ~ màõn, ràõn*. Eteläsavossa tavunraja on kuitenkin säilynyt: *mavun, ravon*. Kaakkoismurteista on merkitty sekä muotoa *maun* että *mavun*, mutta *rako*-sanan edustus on siellä erittäin kirjava: *ravot ~ raot ~ rät ~ rötät ~ rä(v)ot ~ rötä(v)ot*. Lounaismurteissa on näissä tapauksissa joko pelkkä hiatus (pohjoisryhmä) tai siirtymä-äänne *v* (itäryhmä). Hämmäläismurteissa ja samoin keski- ja pohjoispohjalaisissa murteissa siirtymä-äänne näyttää olevan lähes säännöllinen (*mavun, ravon*), mutta Etelä-Pohjanmaalla on Lauroselan mukaan näissä tapauksissa useimmiten diftongi (*raot, mausta*) ja vain osassa Etelä-Pohjanmaata toisinaan siirtymä-äänne (esim. Kuortane *ravos*; Kuortane Alavus *mausta*; ks. TEPM I s. 56—57). Peräpohjolasta on merkitty *maku*-tyypistä supistumadiftongi esim. Kolarista (*maun*; H. Paunonen 1967—68, MA) ja Kemin murteistosta (*kaun* 'kadun'; Cannelin, KeM s. 22), mutta supistumadiftongillista ehkä tavallisempi on siellä muoto *maun, mavun* (esim. Airila, ToM s. 86 Vittangista *mavùn*, J. Toivainen Rovaniemeltä 1968 MA *tuntē mavusta*, P. Sammallahti Sodankylästä 1967 MA *toiset oli tokanhavussa*, T. I. Itkonen, Vir. 1962 s. 111 Inarista *mavun* jne.). Tyypissä *rako* näyttää tavunraja (*raõn ~ ravõn ~ ravon*) olevan Peräpohjolassa lähes yleinen. Tosin Airilan mukaan (ToM s. 40—41, 80—81) sellaiset tapaukset kuin *kàõnu* 'kadon-

¹ Suomalais-ugrilaisen Seuran kokouksessa 19. 1. 1973 pidetty esitelmä erältä osin täydennettynä.

nut', *lädssa*, *jätetu* voivat varsinkin Tornion murteiden eteläosissa ääntyä diftongeina. — Ks. myös Kettunen, SM III A n:ot 45 ja 47.

Suomen yleiskielen 1. ja 2. tavun rajaisia supistumadiftongeja, ns. astevaihteludiftongeja, on käsitellyt Fred Karlsson kolmatta vuotta sitten monisteena ilmestyneessä tutkimuksessaan *Det finska högspråkets diftonger och vokalkombinationer*. Karlssonin pohdiskelujen tulokset ovat lyhyesti seuraavat: Varsinaisten diftongien ja vokaaliyhtymien keskeisin ero ei ole foneettisella vaan morfofoneemisella tasolla. Karlssonin mukaan syvärakenteeseen kuuluva astevaihtelukonsonantti on alitajuisesti motivoinut perinteisen jaon diftongeihin ja vokaaliyhtymiin (mts. 43). Vaikka esim. sanaparit *tai/tae*, *hai/hae*, *koi/koe* toteutuvatkin usein foneettisesti täysin samoin, tajutaan kuitenkin astevaihtelun piiriin kuuluvat sanat *tae*, *hae* ja *koe* suomen yleiskielessä tavallisesti kaksitavuisiksi. Mutta yleiskielessäkin on Karlssonin mukaan toisinaan selvä supistumadiftongi, esim. *maku*-sanankin yksikön inessiivi voi olla valinnaisesti joko kaksitavuinen *maussa* tai kolmitavuinen *ma-ussa*. Karlsson kehittää siis ajatuksiaan generatiivisen fonologian hengessä ja selittää säilyneen tavunrajan johtuvan syvärakenteeseen kuuluvasta astevaihtelukonsonantista. On kuitenkin merkille pantavaa, että supistumadiftongit hän selittää foneettisen pintarakenteen avulla (mts. 88): esimerkiksi *maussa*-muodon diftongi johtuu hänen mukaansa siitä, että *au*-sekvenssi on kielessämme tavallisesti diftongi.

Supistumadiftongeja ja hiatussellisia vokaaliyhtymiä tuskin voidaankaan erottaa yksistään syvärakenteisiin vedoten. Syvärakenteeseen kuuluva astevaihtelukonsonantti on suomen yleiskielessä tavallisesti *k*, mutta jälkitavuihin on oletettu myös *T*:tä sellaisissa tapauksissa kuin *kalliTo*, *saippuTa*, *pimeTä* (muodot alkuaan Kalevi Wiikin, ks. Juhlakirja Paavo Siron täyttyessä 60 vuotta 2. 8. 1969 s. 230; ks. myös Karlsson, mts. 43). Tekee mieli kysyä, että jos esim. muodossa *pimeä* oleva *e:n* ja *ä:n* välinen tavunraja johtuu syvärakenteeseen kuuluvasta *T*:stä, niin miksi sitten yleissuomen muodossa *pimeitä* on diftongi *ei*. Sen faktisuutta tuskin kukaan epäilee, vaikka *e* ja *i* ovat kielihistoriallisestikin kuuluneet joskus varmasti eri tavuihin (vrt. veps. *pimedid'* < **pi-meditä*).

Suomen murteiden supistumadiftongien ja vokaaliyhtymien keskinäinen selvittely olisi käsitykseni mukaan aloitettava foneettisesta pintarakenteesta silti unohtamatta astevaihtelua ja varsinkaan diftongijärjestelmien kokonaiskenttää. Yleiskielen vastaava selvittely pitäisi puolestaan pohjata murteisiin, sillä kansankielestä täysin riippumatonta yleissuomalaista ääntämystä meillä ei ainakaan vielä ole olemassa ja eri murteet eroavat supistumadiftongien suhteen melkoisesti toisistaan. Lisäksi tulisi ottaa huomioon murteiden ja yleiskielen välinen interferenssi. Huomaatan tässä vain yhdestä vokaaliyhtymiin liittyvästä seikasta. Hiatussellisissa vokaaliyhtymissä on murteissa usein selvä siirtymä-äänne, tavallisesti *j* tai *v* (*w*), savolaismurteissa esim. *luke* - : *luven*, *ruko* : *ruvon*, *kükä* - : *küäs*, *seka* : *sejassa*, *sika* : *sijan*; Oulun seudun pohjois-

pohjalaisissa murteissa esim. *mäki* : *mäjän*, *joki* : *jojen*, *ikä* : *ijän*, *luke* : *lujen*, *näkö* : *nävön* jne. Kun Savosta tai Oulun murrealueelta kotoisin oleva pyrkii ääntämään yleissuomea, niin ensimmäisten hylättävien murteellisuuksien joukossa ovat todennäköisesti švaavokaalit ja siirtymäkonsonantit. On ainakin syytä kysyä, tuleeko mitään hylättyjen siirtymäkonsonanttien tilalle. Ilse Lehiste on 1965 todennut, että suomen kielessä on vokaalien välisen tavunrajan tavallisimpana parametrina laryngaaliklusili tai laryngaalinen jakso (Proceedings of the Fifth International Congress of Phonetik Sciences s. 175—177; ks. myös Karlsson, mts. 57). Fred Karlsson puolestaan sanoo, ettei hän ole koesanastonsa foneettisissa mittauksissa tällaista havainnut: hänen 400 sanaa käsittävässä koesanastossaan tavunraja ei toteutunut kertaakaan segmentaalisena yksikkönä tai laryngaalisena jaksona (mts. 83—84). Karlssonin käsityksen mukaan vokaalien välinen tavunraja onkin foneettisesti suprasegmentaalinen ilmiö: se ei äänivirrassa toteudu segmentaalisesti »oikealla paikalla» vaan viereisten segmenttien modifikaatioina, lähinnä niiden keston lisääntymisenä (mts. 68—69, 82—83).² Kysymys jää siis edelleenkin avoimeksi, ja jos sitä joskus yritetään selvittää, niin tuolloin lienee syytä pitää silmällä tiettyjen murteiden ns. lujaa aluketta, erityisesti sellaista, jota on savolaismurteista merkitty kahden sananrajaisen vokaalin välistä (tästä ks. Terho Itkonen, PFFC I: 1 s. 254—255 ja Suomi 117: 1 s. 130).

Ensi ja toisen tavun rajaiset ummistuvat vokaaliyhtymät

Sanoin edellä, että yleiskielenkin supistumadiftongien selvittelyssä pitäisi ottaa murteiden edustus huomioon. Yritän seuraavassa tehdä pohjatöitä savolaismurteiden osalta. Olen väitöskirjassani (Kainuun murteiden äännehistoria I s. 126—163) jakanut kahden erilaisen vokaalin yhtymät kahdeksi pääryhmäksi: ummistuvat vokaaliyhtymät ja väljenevät vokaaliyhtymät. Ummistuvissa vokaaliyhtymissä on yhtymän jälkikomponentti *suppeampi* tai yhtä *suppea* kuin alkukomponentti. Väljenevissä vokaaliyhtymissä taas jälkikomponentti on alkukomponenttia avonaisempi. — Savolaismurteiden ummistuvien vokaaliyhtymien yleiskehitys voidaan esittää seuraavasti:

a—o, *a—u* > /au/
ä—ö, *ä—ü* > /äü/
a—e, *a—i* > /ai/
ä—e, *ä—i* > /äi/
o—e, *o—i* > /oi/
e—o, *e—u* > /eu/
(e—e), *e—i* > /ei/
(o—o), *o—u* > /ou/

² Fred Karlssonin mittaustulokset eivät ehkä ole ehdottoman luotettavia, koska hän ei ole ottanut huomioon eri vokaalien erilaista ominaiskestoja (ks. Terho Itkonen, Vir. 1972 s. 77).

Ummistuvissa vokaaliyhtymissä on savolaismurteissa päädytty useimmiten supistumadiftongiin, niin että sanotaan esim. *joki* : *jöella* (paikoin myös *joilla*), *mäki* : *mäellä* (\sim *mäillä*), *lato* : *läossa* (\sim *laussa*) jne. Tällöin on erikoisesti huomattava, että kahden suppean vokaalin yhtymiä (*i—u*, *u—i*, *ü—i*) lukuun ottamatta on aina kaksi erilaista vokaaliyhtymää langennut diftongiksi supistuesaan fonologisesti yhteen, niin että esim. *lato* ja *latu* -sanojen yks. adessiivi on täysin samanlainen: *läolla* \sim *läolla* \sim *läulla* \sim *laulla* aina kyseisen murteen diftonginreduktion vahvuuden mukaisesti. Taulukosta ilmenee, että tällöin jäisivät kuitenkin kombinaatiot *e—i* ja *o—u* parittomiksi ja että ummistuvien vokaaliyhtymien kenttään jäisi aukko. Tuo aukko on kuitenkin täyttynyt savolaismurteissa siten, että samanlaisten vokaalien yhtymistä on *e—e* tullut *e—i*:n pariaksi ja *o—o* vastaavasti *o—u*:n pariaksi. Juuri tämä strukturaalinen seikka saattaa selittää savolaismurteiden *reissä*, *veissä*, *koussa*, *outtä* -muotojen diftongin. Toisaalta on huomattava, että *ē* ja *ō* puuttuvat laajalti savolaismurteiden ensi tavun vokaalistosta, joten harvalukuisten *e—e* ja *o—o* -tapauksen hakeutuminen ummistuviin vokaaliyhtymiin voidaan selittää myös substituuksioksi. Sen sijaan diftonginreduktiolla — toisin kuin on joskus arveltu (ks. esim. Rapola, SKÄL s. 382) — ei tarvitse olla mitään tekemistä puheena olevien diftongitapauksen kanssa (ks. myös KaMÄH I s. 118, 144).

Kainuun murteista toteamani ummistuvien vokaaliyhtymien supistumadiftongillinen edustus on pääpiirteissään tunnusomaista kaikille savolaismurteille. Eteläsavossa on kuitenkin labiaalivokaaliin päättyvissä erilaisten vokaalien yhtymissä tavunraja säilynyt, esim. *lato* : *lavossa*, *näkö* : *nävön*, *haku* : *havussa*, *teko* : *tevat*, *peto* : *pevat* (ks. esim. Tarkiainen, ÄTJM s. 37—38). Miksi sitten ummistuvissa vokaaliyhtymissä on savolaismurteissa niin yleisesti päädytty supistumadiftongiin? Huomautan tässä vain siitä, että supistuminen ei ole synnyttänyt murteistoon yhtään uutta diftongia. Tuonnempana yritän selvittää, miten yhtäältä *i*-, *u*-, *ü*- ja toisaalta *e*-, *o*-, *ö*-loppuisen yhtymäsarjan supistuminen samaksi diftongisarjaksi on ymmärrettävä.

Poikkeuksena ummistuvien vokaaliyhtymien joukossa ovat kuitenkin kahden suppean vokaalin yhtymät, jotka ovat säilyneet supistumatta lähes säännöllisesti kautta savolaismurteiden, esim. Kainuu *itu* : *ivut*, *suki* : *suvin*, *rüki* : *rüvittä*, *üvin* 'ydin'; Karttula *hivut*, *ivut*, *luvin*, *suvitin*, *rüki* : *rüvittä*, *üvin* (E. Rautkorpi 1967—68, MA). Näin siitäkkin huolimatta, että murteistossa on vanhastaan diftongit *iu*, *ui* ja *üi*. Supistumatapauksiakin on, sekä yleisiä (*puistä*, *puistella*, lähes yleinen *rüki* : *ruis*) että sporadisia (esim. Ristijärvi *selekä üintäüvin*, Eno *orrät on iulla*), mutta valtaedustus on selvästi supistumattomuus. Tärkeimpänä syynä siihen, että suppeiden vokaalien yhtymät ovat erikois- asemassa, on todennäköisesti se, että juuri *i*, *u* ja *ü* suovat parhaat foneettiset edellytykset siirtymä-äänteiden synnylle. Siirtymä-äänne on kehittynyt tavallista herkemmin kahden suppean vokaalin väliin ja estänyt siten supistumisen.

Näihin tapauksiin kuuluvat samanlaisten vokaalien yhtymistä vielä sellaiset tyypit kuin (*luku* :) *luvun*, (*kükü* :) *küvin*, joihin siirtymä-äänne merkitään myös suomen kirjakielessä.

Se seikka, että suppeat ja puoliväljät vokaalit ovat savolaismurteiden ummistuvissa vokaaliyhtymissä langenneet foneettisesti ja fonologisesti samaksi diftongisarjaksi, on kiintoisa ongelma. Piirre on yhteissavolainen ja todennäköisesti jo keskiaikaiseen kantasavoon ulottuva. Eteläsavon labiaalivokaalin etinen siirtymä-äänteellinen edustus (*lavossa*, *pevot*) lienee omapohjaista, mutta se ehkä saattaisi olla myös hämäläismurteiden vaikutusta. Erikoisen valaisevia ovat ne savolaismurteiden reunamat, joilla diftonginreduktio on heikkoa tai joilta se puuttuu kokonaan. Näillä reuna-alueilla ovat *e*-, *o*- ja *ö*-loppuisista yhtymistä syntyneet supistumadiftongit *i*-, *u*- ja *ü*-loppuisia, esim. Keuruu *vettä källä, tiiväälle, ne ol käänüt toilla 'todellaan', se köittel* (Terho Itkonen, Suomi 117: 1 s. 77, 88, 91, 103); Vermlanti *jailän, raut 'raot', näikkäs, keussa, veun* (Kettunen, KKM s. 19—20, 22—23); Alajärvi *sem mäin nimi, kum menet joi' yli* (Tuomi, Kyrönmaa XIII s. 105); Ranua *sotaväijssä, hüvän näjñ äjkana* [ts. kun näkö oli hyvä], *riivil läyttuna* (kirjoittaja 1969, ks. myös KaMÄH I s. 99); Kiihtelysvaara *käij sija, säjtta 'sadetta', töinnä 'todellakin'* (Nirvi, Vir. 1950 s. 244, 261); Sortavala *mau süömä, airov veut, ukkošsaitta* (H. Leskinen, LLMÄH I s. 88—91); lisää esimerkkejä ks. Rapola, SKÄL s. 380. Vastaavasti voimakkaan diftonginreduktion alueilla myös *i*-, *u*- ja *ü*-loppuisista yhtymistä syntyneet supistumadiftongit ovat *e*-, *o*- ja *ö*-loppuisia, joskus jopa täysin monoftongiutuneita, esim. Kuhmossa *käolla 'kadulla', muikum mäellä* (KaMÄH I s. 99), Pielisjärvellä joskus jopa *suksilästa* (Nirvi, mts. 244), *miñkä tätta* (< **tayutta*; Turunen, ISMÄH s. 233). Nykyisin siis koko laajalla savolaismurteiden alueella sekä *e*-, *o*-, *ö*- että *i*-, *u*-, *ü*-loppuisista ummistuvista vokaaliyhtymistä syntyneet supistumadiftongit ovat foneettisesti täysin samanlaisia kuin alkuperäiset diftongit.

Kahden erilaisen ummistuvan vokaaliyhtymäsarjan supistuminen yhdeksi ja samaksi diftongisarjaksi on kuvailemassani laajuudessa ominainen vain savolaismurteille. Ainakin osassa kaakkoismurteita ovat kyllä suppeisiin vokaaleihin päätyvistä ummistuvista vokaaliyhtymistä syntyneet supistumadiftongit tavallisia, joskaan eivät aivan niin säännöllisiä kuin savolaismurteissa. Äyrämöismurteista esittää Veikko Ruoppila sellaisia muotoja kuin (*-ayu*-, *-adu*-:) *maun, kaul ~ kavul*; (*-äyü*-:) *ei näü kettä*; (*-äyi*-, *-ädi*-:) *näihä mie, kül mie oli hässäi*; (*-adi*-:) *vaiiline ~ ühest vajist*; (*-odi*-:) *kül se koti oli ja koiks sai sannö* (ÄMÄH s. 22—23, 37—38). Sen sijaan puoliväljiin vokaaleihin *e*, *o* ja *ö* päättyvien ummistuvien vokaaliyhtymien edustus on kaakkoismurteissa tunnetusti erittäin kirjava. Nämä vokaaliyhtymät näyttävät assimiloituneen pitkiksi vokaaleiksi muinaiskarjalan myöhäisvaiheessa, jolloin inkerikot ja savolaiset olivat jo eronneet omille tahoilleen (H. Leskinen, LLMÄH I s. 62—65). Tuolloin syntyneen (*lake*-:) *län*, (*mäke*-:) *män*, (*käte*-:) *kän* -tyypin sekä toisaalta

assimiloitumattoman *la(j)en*-tyypin ja kolmanneksi vielä supistuneen *lain*-tyypin pohjalta selittyy ilmeisesti kaakkoismurteiden sekä Inkerin savakko- ja äyrämoismurteiden edustuksen koko kirjavuus (esim. *lälla* ~ *löd'illa* ~ *lä(j)ella* ~ *löd(j)ella* jne.), samoin karjalan kielen kanta (esim. *loalla*, *joattih* 'jaettiin', *moah* 'made', *keät* jne.). — Näiden muotojen alkuperää ovat viimeksi käsitelleet Martti Rapola (Vir. 1955 s. 332—341 ja SKÄL s. 384—389) ja Heikki Leskinen (mts. 62—65).

Savolais- ja kaakkoismurteiden jälkeen näyttäisi ensi tavun supistumadiftongeja esiintyvän eniten Peräpohjolan murteissa. On kyllä sanottava, että kirjallisuuden ja arkistotietojen perusteella saatava kuva Peräpohjolan supistumadiftongeista jää epävarmaksi. Tämä ei ole yksistään murteenmerkitsijöiden syytä, sillä Peräpohjolan murteissa ei ole tavunrajalla läheskään aina siirtymäännettä siihen tapaan kuin esimerkiksi Oulun seudun murteissa. Lisäksi hiautus tuntuu olevan siellä niin heikko, että diftongillisen ääntämyksen erottaminen tavunrajallisesta on todella vaikeaa. Eniten supistumadiftongeja on Peräpohjolastakin merkitty suppeihin vokaaleihin päättyvistä yhtymistä. Airila mainitsee Tornion murteista esim. imperfektit *hain*, *koin*, monikkomuodot *mäissä*, *joissa*, *tuila*, verbinmuodot [*ei*] *näü*, *niüt*, *rüittä* ja genetiivit (*fati* :) *fain*, (*rati* :) *rain* (ToM s. 80—81, 96). Samaan tapaan diftongillisia ovat Heikki Paunosen merkinnät Kolarista (vuosilta 1967—1968, MA), esim. *hain*, *nän* (*räki*- :) *en räi*, *luin*, *suin*, *koissa*, *soittu* 'sodittu', *üin*, *eŋ kau*, *eusta*, *eulinen* 'edullinen', (*rotu* :) *rout* jne. Myös Cannelin luettelee Kemin murteistosta sellaisia muotoja kuin *kaun*, *eusta*, *sain* 'sadin', *vein* 'vedin' (KeM s. 22) ja Jorma Toivainen Rovaniemeltä (merkinnät vuodelta 1968, MA) esim. *joko sie haip* (impf.) *puita* (vrt. presens *hajen*), *mäissä* (vrt. *mäjekki*), *mie lapsekki puin*, *luin* (vrt. *lujes sie*). Peräpohjolassa supistumadiftongi on tavallinen myös tapauksissa (*ruko* :) *ruon*, (*kütö* :) *küön*, *ei küö* 'ei kyde', joissa esimerkiksi Kainuussa on siirtymäänne säännöllinen.

Mutta Peräpohjolan murteiden edustus ei ole aivan näin yksinkertainen. Heikki Paunonen mainitsee Kolarin murteesta nimenomaan, että *i*-loppuiset yhtymät ääntyvät siellä tavallisesti diftongeina mutta *i:n* ja sitä edeltävän vokaalin keston merkintä tuottaa vaikeuksia. Paunonen merkitseekin usein rinnan esim. muodot *joissa* ~ *jöissa* (~ *jo^uissa*), *ruis* ~ *rüis*, *rüiskellē* [huom. yleisgeminaatio!], *niüiskellē* [geminaatio!] ~ *nüiskellē* ~ *nüiskellē*. Tässä sopii muistuttaa siitä, että Airilan mukaan erikoisesti Tornion murteiden eteläosissa on diftongi myös esimerkiksi tapauksissa *jäettu*, *läössa*, *käönu* jne., kuten jo esitykseni alussa mainitsin.³ Kuva Peräpohjolan supistumadiftongeista monipuolistuu vielä tästäkin: Knut Cannelinin mukaan on Kemin murteistossa »difton-

³ Mikähän mahtaisi olla näiden muotojen tulkinta, jos vokaalien välinen tavunraja olisi todella suprasegmentaalinen ja näkyisi vain vierceisten äänteiden modifikaatioina? Vrt. edellä s. 125.

gin tapainen yhtymä» sellaisissa muodoissa kuin (*ruoka* :) *ruan*, (*vuota* :) *vuan*, (*hieta* :) *hicn*, (*tietä* :) *tiä*, joissa siis kolmen erilaisen vokaalin yhtymistä on keskimmäinen vokaali kadonnut (KeM s. 27).⁴ »Diftongin tapaisella yhtymällä» Cannelin tarkoittaa sitä, että yhtymä todella ääntyy diftongimaisena mutta tuon diftongin komponentit ovat toisenlaiset kuin varsinaisissa diftongeissa.

Palaan vielä savolaismurteiden ummistuviin vokaaliyhtymiin. Koska suppeaan ja puoliväljään vokaaliin päättyvät ummistuvat vokaaliyhtymät ovat kehittyneet samaksi supistumadiftongisarjaksi yleisesti vain savolaismurteissa, niin herää kysymys, onko mahdollisesti diftonginreduktiolla ollut vaikutusta tähän samaistumiseen. Voitaisiin nimittäin ajatella, että ehkä juuri reduktion puute on sysännyt kehityksen kaakkoismurteissa toiseen suuntaan. Miltä asia näyttää ensinnäkin kielihistoriallisen kronologian valossa? Vokaaliyhtymiä synnyttänyt spiranttien kato on tapahtunut jo muinaiskarjalassa, viimeistään 1000-luvulla niin kuin on esitetty (Virtaranta, SDESM s. 221; ks. myös H. Leskinen, LLMÄH I s. 108). Diftonginreduktio on nuorempi ilmiö, mutta sekin on levikistä päätellen (ks. Kettunen, SM III A 158) todennäköisesti kantasavolainen ja siten ollut olemassa jo uuden ajan alussa.⁵ Reduktio on ilmeisesti heikentynyt ja hävinnytkin paikoin savolaismurteiden reunamilta, näin esimerkiksi Järvisseudun murteesta ja suurimmasta osasta metsäsuomea. Mutta myös savolaisen supistumadiftongisysteemin synty on jo yksistään murremaantieteellisin perustein ajoitettava viimeistään keski- ja uuden ajan vaihteeseen. Voidaan kyllä huomauttaa, että diftonginreduktio ja toisaalta supistumadiftongijärjestelmä ovat kovin erilaisia äänneilmiöitä: savolaisen diftonginreduktion osalta on helppo olettaa samalähtöisyyttä, sen sijaan supistumadiftongeja voi kehittyä eri tahoilla. Ummistuvista vokaaliyhtymistä syntynyt supistumadiftongillinen edustus on kuitenkin eteläsavoa lukuun ottamatta niin samanlainen koko savolaisalueella, että sille on syytä olettaa yhteisiä juuria. Koska lisäksi on hyvät perusteet selittää *i-*, *u-*, *ü-* ja toisaalta *e-*, *o-*, *ö-*loppuisten yhtymäsarjojen supistuminen samaksi diftongisarjaksi muulla tavoin, niin ummistuvien supistumadiftongien synty voitaneen ajoittaa keski-aikaiseen kantasavoon ja diftonginreduktiota varhemmaksi, joka tapauksessa reduktiosta riippumattomaksi. Tähän suuntaanhan asia on suomen kielen äännehistoriallisessa kirjallisuudessa tavallisesti esitettykin (ks. Kettunen, KMK s. 67; Rapola, SKÄL s. 381; H. Leskinen, Vir. 1961 s. 150; Räisänen,

⁴ Eräs Rovaniemen Auttin kielenoppaani selitti minulle 1969, että muodot (*ei*) *vua* ja (*vuota* :) *vuat* ovat varmasti yksitavuisia. Sama mies äänsi peräpohjalaiset persoonapronominit *mie* ja *sie* asuissa *miä* ja *siä* ja sanoi juuri viimeksi mainittujen olevan »oikeita». Yleistä diftongien avartumista ei esiintynyt, vaan mies äänsi esim. *liesä* 'liedessä', *tuohi*(aki).

⁵ Tarkiainen tuntee vuodelta 1561 olevat savolaiset asiakirjanimet Koera suon aho ja Koera Lammin mäkj (ÄTJM s. 64).

KaMÄH I s. 144), mutta ennen esitetyssä saattaa olla vielä tarkentamisen varaa.

Ennen selitysyrittystäni huomautan vielä siitä, että supistumadiftongisysteemin rinnalla tavataan savolaismurteissa nykyisinkin jossain määrin myös hiatuksellista tai tavallisemmin siirtymä-äänteellistä edustusta. Näin on mahdollisesti ollut jo kantasavosta alkaen, ja sen vuoksi eteläsavon *lavossa, tevot* -edustus on luultavammin omalta pohjalta kuin hämäläismurteiden vaikutuksesta kehittyntä.⁶ Supistumistendenssi ja vahva-asteisten muotojen tukema tavunrajan säilyttämistendenssi ovat vastakkaisia voimia, jotka luultavasti jo keskijalta lähtien ovat kiistelleet savolaismurteissa.

Miten sitten selittyy yhtäältä *i, u, ü* ja toisaalta *e, o, ö* -sarjoihin päättyvien ummistuvien vokaaliyhtymien supistuminen samaksi diftongisarjaksi? Keski-aikaiseen kantasavoon kuului jossakin vaiheessa paitsi kantasuomalaiset diftongit *ai, äi, oi . . . au, äü* jne. myös suuri joukko spiranttien kadon synnyttämiä vokaaliyhtymiä, esim. *a—e* ja *a—i, a—o* ja *a—u* jne. Tällaiset ummistuvat vokaaliyhtymät ovat ilmeisesti pyrkineet supistumaan diftongeiksi. Suppeihin vokaaleihin päättyvät yhtymät saattoivatkin esteettä supistua, koska murteessa oli jo vanhastaan *i-, u-, ü-*loppuisten diftongien sarja. Sen sijaan puoliväljiin vokaaleihin loppuvien yhtymien supistumisen tiellä oli se haitta, ettei kielessä ollut ennestään diftongeja *ae, äe, ao* jne. Varsinkin sekamurteissa näyttää kyllä joskus esiintyvän rinnan kahdenlaisia ummistuvia diftongeja. Peräpohjolassa on ainakin oireita *ai, äi, au . . .* ja *ae, äe ao . . .* -sarjojen rinnakkuudesta, samoin merkkejä *ia, iä, ua, üä* -sarjan ilmaantumisesta *ie, uo, üö* -diftongien rinnalle (ks. edeltä). Luoteis-Laatokan murteista on Heikki Leskinen merkinnyt samoista pitäjistäkin kahdenlaisia supistumadiftongeja, esim. Suur-Parikkala *heinät ol' laussa, saitta 'sadetta', käilä ~ sai müvä laollise heineä, saeppäivinä, käessä*; Sortavala *mau süömä, käit ol' katketa ~ ol' laottu piäno, toisela käelä* (LLMÄH I s. 88—92). Vaikka labiilius on kielissä hyvin tavallista, niin se on kuitenkin

⁶ Tällaiseen tulkintaan näyttäisi oikeuttavan myös 1500-luvun savolainen asiakirjanimistö. Ojansuu mainitsee v:n 1561 maakirjasta siirtymä-äänteellisinä eteläsavolaiset nimet Mawonpeldo (Juva), Orichlafwon Pochias pää (Juva), Kefwonmäkj (Pellosniemi), Annes Laffvon Taifwal (Pellosn.), mutta toisaalta esim. Wohisaaren eussmaa (Vesulahti), Korfwentaus (Pellosn.) jne. (Äännehist. lisä s. 1, 8). Kauko Pirisen teoksessa Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565 (hakemisto s. 255—263) esiintyvät mm. nimet Rogo suon daus maa (= Ruokosuontausmaa, Juva), Haponemen teus randa (= Haaponiementausranta, Tavinsalmi), Saijn selke (? = Sadinselkä, Rantasalmi), Karpan mäen nene (Pellosn.), mutta toisaalta tapaa merkillisiä h:lillisiä muotoja, esim. Valkiien jerffuen tahus (Juva), Pyheierffuen tahus maa (Rantasalmi), Nemijszen tahus ma (Tavinsalmi), Ägren mehen pe (= Äkrynmäenpää, Vesul.). Arvo Soinisen tutkimuksessa Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uuden ajan vaihteessa ei ole esimerkkejä lyhyen vokaalin jälkeisistä siirtymä-äännetapauksista. Soininen esittää 1500-luvun puolimaista esim. paikannimet Tausmäen pochiaspä (s. 277, Karttula), Kolema Jerfwen Tausranda, Hepomäen maa (s. 289, Leppävirta), Ruis salo (s. 312, Leppävirta), Saij Jerfwen maa (s. 334, Vieremä), Rääteh sään tausranda (= roateh- t. ruatehsuontausranta, s. 351, Siilinjärvi).

sairaudentila, josta kieli rauhassa kehittyessään pyrkii vapautumaan. Suomen länsimurteissa ja yleiskielessäkin on *e* vaihtunut *i*:ksi, kun se on joutunut diftongin jälkikomponentiksi: *koittä*; *akkain*; *laulain*, *antaissa*; *vastailla* jne.

Aivan samoin näyttää käyneen keskiaikaisessa kantasavossa niille ensi ja toisen tavun rajaisille ummistuville vokaaliyhtymille, joiden jälkikomponentti oli puoliväljä vokaali. Näistä yhtymistä tuli *i-*, *u-*, *ü-*loppuisia diftongeja, jolloin ne lankesivat yhteen *i-*, *u-*, *ü-*loppuisista yhtymistä syntyneiden supistumadiftongien ja varsinaisdiftongien kanssa. *e-*loppuisten yhtymien osalta kehitys on koskenut myös jälkitavuja (esim. *antaissa*, *vastailla*, *kokoilla*). Mikä on tuon yhteenlankeamisen perimmäinen syy? Jo Rapola on näitä tapauksia tarkoittaen todennut, että kahden foneettisesti lähekkäisen diftongisarjan hallinta on ollut liian työlästä (SKÄL s. 381). Tässä asian ydin ilmeisesti onkin. Vaikka suomen kielen yksinäisvokaalit ovat kolmea eri väljyysastetta, niin tuohon kehikkoon ei näytä kunnolla sopivan kuin yksi ummistuvien diftongien sarja. Kun esimerkiksi savolaismurteissa on ollut painetta kahden erilaisen ummistuvan diftongisarjan syntymiseen, tuo syntyy on estynyt siitä syystä, että noiden diftongisarjojen foneettinen värokaista on ollut liian kapea.

Samosta lähtökohdista kuin kantasavon (*mäke-* :) *mäin*, (*lake-* :) *lain* -tyypin syntyy selittyy nimittäin mahdollisesti myös muinaiskarjalan myöhäisvaiheessa assimilaation tietä kehittynyt *mān*, *lān* -edustus. Kun esimerkiksi äyrämöismurteissa *i-*, *u-*, *ü-*loppuiset ummistuvat vokaaliyhtymät ovat tavallisesti supistuneet diftongeiksi, niin se on osoituksena siitä, että supistumistendensi on vaikuttanut myös kaakkoismurteissa. *e-*, *o-*, *ö-*loppuisten ummistuvien yhtymien supistuminen diftongeiksi ei ole kuitenkaan käynyt kitkattomasti. Tuolla Laatokan karjalaiskeskuksessa eivät puoliväljään vokaaliin päättyvät yhtymät luiskahtaneet yhteen *i-*, *u-*, *ü-*loppuisten yhtymien kanssa kuten savolaismurteissa, vaan kahdesta liian lähekkäisestä diftongisarjasta vapauduttiin siten, että *e-*, *o-*, *ö-*loppuiset yhtymät assimiloituivat pitkiksi vokaaleiksi: syntyi tyyppi *lake-* : *lān*, *mäke-* : *mān*, *rako* : *rān* ja jälkitavuisissa vastaavasti (*makaella* >) *makällä*, (*antaessa* >) *antāssa*, joiden suoria ja välillisiä jatkajia tavataan karjalan kielessä, suomen kaakkoismurteissa sekä Inkerin savakko- ja äyrämöismurteissa, kuten jo edellä mainitsin.

Ensi ja toisen tavun rajaiset väljenevät vokaaliyhtymät

Palaan takaisin savolaismurteisiin ja tällä kertaa niiden väljeneviin vokaaliyhtymiin. Väljeneviksi nimitän vokaaliyhtymiä, joissa jälkikomponentti on aina alkukomponenttia väljempi.

Savolaismurteiden väljenevien vokaaliyhtymien yleisedustus on karkeasti luonnehtien seuraavanlainen:

- $o-a > ova \sim o^{\nu}a \sim o_{\nu}a \sim oa \sim ua$ (vrt. $m\bar{a} > moa \sim mua$)
 $e-a > eja \sim e^{\nu}a$
 $u-a > uva \sim u^{\nu}a \sim u_{\nu}a \sim ua$ (joskus *muassa*, vrt. $m\bar{a} >> mua$)
 $i-a > ija \sim i^{\nu}a$
 $e-\bar{a} > ej\bar{a} \sim e^{\nu}\bar{a} \sim e\bar{a} \sim i\bar{a}$ (vrt. $p\bar{a} > pe\bar{a} \sim pi\bar{a}$)
 $\ddot{u}-\bar{a} > \ddot{u}v\bar{a} \sim \ddot{u}^{\nu}\bar{a} \sim \ddot{u}_{\nu}\bar{a}$ (kuitenkin *siion* \sim *siivän*)
 $i-\bar{a} > ij\bar{a} \sim i^{\nu}\bar{a}$ (kuitenkin *siellä*, *pitä-*: *pien* \sim *piän* \sim *peän* \sim *pijän*, vrt. $p\bar{a} > pe\bar{a} \sim pi\bar{a}$)
 $u-o > uvo \sim u^{\nu}o \sim u_{\nu}o \sim uo$ (esim. *ruko* : *ruvot*, *kuto-* : *kuvottin* \sim *kuottin*, säännöllisesti *puota*, *puottä*)
 $\ddot{u}-\ddot{o} > \ddot{u}v\ddot{o} \sim \ddot{u}^{\nu}\ddot{o} \sim \ddot{u}_{\nu}\ddot{o}$
 $i-o > ijo \sim i^{\nu}o$
 $u-e > uve \sim u^{\nu}e \sim u_{\nu}e$ (poikkeuksena Kainuun *kuolima* $<$ **ku-delma*)
 $\ddot{u}-e > \ddot{u}ve \sim \ddot{u}^{\nu}e \sim \ddot{u}_{\nu}e$
 $i-e > ije \sim i^{\nu}e \sim i_{\nu}e \sim ie$ (esim. *hiki* : *hijen*, *pitä-* : *pijettin* \sim *piettin*, *pijeltin* \sim *pieltin*)

Lähes yleisenä edustuksena kautta ryhmän ja kautta savolaismurteiden on se, että yhtymän vokaalien välinen tavunraja on säilynyt ja siihen on kehittynyt selvä siirtymä-äänne. Miksi näin? Syy on selvästi fonologinen. Väljenevistä vokaaliyhtymistä nimittäin useimmat ovat sellaisia, että ne supistuessaan olisivat synnyttäneet murteeseen monta uutta diftongia: kaikissa savolaismurteissa lienevät ensi tavussa outoja **/ea ia üä io ue üe/*. Kun ensi tavun pitkä *a* ja *ä* ovat savolaismurteissa diftongiutuneet, niin se merkitsee sitä, että murteen väljenevien diftongien kolmikko *ie, uo, üö* on saanut rinnalleen toisen väljenevien diftongien sarjan, tosin vain kaksikon: *oa, eä* (murteiston reuna-alueet) \sim *ua, iä* (murteiston sydänalueet). Tämän vuoksi yhtymistä *o-a* ja *e-ä* esiintyy laajalti supistumadiftongia, esim. (*kota* :) *koassa* \sim *kuassa*, (*vetä-* :) *veättä* \sim *viättä*.⁷ Murteistosta on lisäksi tietoja, että *peä* ja *piä* -ääntämysten raja-alueilla tavataan *pitää*-verbistäkin sellaisia muotoja kuin *peän* 'pidän'. Heikki Leskinen on merkinnyt tällaisia muotoja useista Luoteis-Laatokan pitäjistä, esim. Jaakkima *peätä hevohe*, Parikkala *sihe peättü ove että* (LLMÄH I s. 86—87). Samanlaisia muotoja olen itse merkinnyt Sotkamosta, esim. *ei peäl lähtä*. Sanakirjasäätiön kokoelmassa tällaisesta ääntämyksestä on tietoja esim. Laukaalta (*peäs sukset* 'pidä sukset', Raakel Reinikainen 1958) ja Heinävedeltä (*piitsee* :

⁷ *vetä*-vartalon heikkoasteisten muotojen diftongillisuudesta on osoituksena myös teonnimijohdos *veättö* \sim *viättö* 'vedätys', jota tavataan laajalti savolaismurteissa, esim. Kangasniemi *viättöpaikka*, Nilsin *on keskev vielä tuo souvaviättö*, tietoja lisäksi mm. Kurkijoki Joutseno Juva Mikkelin Peksämäki Kontiolahti Maaninka Kuhmo Ristijärvi Suomussalmi (ja asussa *vättö*) Taivalkoski (SS). Samanlaisia supistumatavuisista vartaloista johdettuja teonnimisiä ovat savolaismurteissa myös *eisto* 'edistys; voitto kaupanteossa yms.' ja *outto* \sim *uotto* 'odotus'.

pään ~ *piän*, Sylvi Sääsäski 1934). Tällaiset tapaukset osoittavat selvästi, että savolaismurteiden sydänosissa täytyy esiintyä *ei pijä* ja *ei pie* -tyyppien rinnalla myös diftongillinen *ei piä*. Myös muissa kysymykseen tulevissa sanoissa esiintyneen joskus supistumadiftongeja, mutta ylen harvoin niistä tapaa luotettavia merkintöjä, sellaisia kuin Kiihtelysvaaran *jotta hän ihen kerran jällän on turkin ostanä, myum muassa* (Nirvi, Vir. 1950 s. 251—252).⁸

Kun esitykseni alkupuolella totesin, että murteiden supistumadiftongien selvittely pitäisi aloittaa foneettisesta pintarakenteesta eikä operoida yksistään astevaihtelulla ja syvärakenteilla, niin ajattelin tuolloin mm. viimeksi puheena olleita supistumatapuauksia. Ne on tehnyt mahdollisiksi vasta savolainen *moa, peä* ~ *mua, piä* -ääntämys.

Väljenevissä vokaaliyhtymissä on, kuten jo sanoin, yleisintä se, että komponenttien välinen tavunraja on säilynyt. Eräissä suurtaajuisissa sanoissa on kuitenkin tapahtunut ummistuminen ja yhtymä on kehittynyt osittaisen assimilaation tietä kielessä vanhastaan olleeksi diftongiksi. Tällaisia tapauksia ovat *siellä* (< **siyällä*, yleissuomalainen), *siön* (< **siüdän*, laajalti pohjoissavossa, itäisissä savolaismurteissa ja Kainuussa), (*pitä-* :) *ei pie, pien* 'pidän' (yleinen itämurteissa ja karjalan kielessä), *piekka* (~ *piäkka* 'kapeateräinen leivänkäsittelylapio', kuuluu mahdollisesti *pika*-sanueeseen, levikistä ks. SKES).

Väljeneviin vokaaliyhtymiin kuuluvat myös yhtymät *i—e*, *u—o* ja *ü—ö*. Nämä olisivat voineet kauttaaltaan supistua diftongeiksi, ilman että savolaismurteiden diftongiluku olisi kasvanut. Mutta supistuminen ei ole näissä likimainkaan niin yleistä kuin ummistuvissa vokaaliyhtymissä; siis vaikka savolaismurteissa sanotaankin yleisesti esim. *mäke-* : *mäen* ~ *män*, niin kuitenkin toisaalta esim. *ruko* : *ruvon*. Käsittäisin tämän eron siten, että ummistuvissa vokaaliyhtymissä supistumadiftongillinen edustus on savolaismurteissa vanhaa ja vankkaa perua, väljenevissä vokaaliyhtymissä nuorempaa ja hauraampaa kerrosta. Toisin sanoen tässä näyttää kuvastuvan varsinaisdiftongien kokonaiskenttä ja historia: suurin osa suomen kielen diftongeista on ummistuvia ja iältään kantasuomalaisia (Erkki Itkonen, FUF 30 s. 27—31), väljeneviä ovat yleissuomessa vain *ie*, *uo* ja *üö* ja nekin todennäköisesti myöhäiskantasuomea nuorempia (ks. esim. Virtaranta, LYSMÄH II s. 399—400). — Sellaisista muodoista kuin *puota*, *puottä* (*pitä-* :) *piettin* mainitsen kohta tuonnempana.

Koska ensi tavun supistumadiftongeista saatava kokonaiskuva on joka tapauksessa melko monitahoinen, kokoan vielä lopuksi yhteen kaikki ne supistumisaltiuteen liittyvät seikat, jotka olen Kainuun murteita tutkiessani havainnut ja jotka pääpiirtein sopivat muihinkin savolaismurteisiin:

1. Ns. ummistuvissa vokaaliyhtymissä on tavallisesti supistumadiftongi ja väljenevissä vokaaliyhtymissä taas tavunrajallinen vokaaliyhtymä.

⁸ Samoin kuin (*pitä-* :) *piän* ~ *peän* -kahtalaisuus selittyy Savitaipaleen, Lemminkäisen ja Taipalsaaren murteiden *minä* > *mää* > *meä*, kuten Kettusen karttojen 112 ja 154 vertailu helposti osoittaa.

2. Supistumadiftongi on lähes säännöllinen, jos sanalta puuttuu vahva aste tai assosiaatio siihen on kadonnut. Todistusvoimaisimpia tästä ovat yleissuomalaiset *siellä* ja *rientää* (ei ole esim. Kainuussa kansanomainen), itäsuomalais-pohjalainen *puistä*, *puistella*, laajalti itämurteista ja Oulun seudulta tunnettu *piusta* 'epämääräinen pituusmitta' (sanasta ks. Pääkkönen, OSMÄH I s. 106), edelleen sellaiset sanat kuin Oulun seudun murteiden *koittä*, *väittä*, *näüttä*, *taikko* ja *mäüstän* (~ *mävüstin*). Oulun seudulla ei nimittäin supistumadiftongi ole muuten tavallinen ummistuvissa vokaaliyhtymissä. — Periaatteessa tällaiset supistumadiftongitapaukset rinnastuvat sellaisiin savolaisiin muotoihin kuin *ies* 'edes', *soarva* 'saukko', *toas*, *roate*, *teällä* ja *meähinä*, joissa spirantin kadottua syntynyt kahden samanlaisen vokaalin yhtymä on poikkeuksellisesti diftongiuutunut, koska assosiaatioyhteys vahvaan asteeseen on katkennut. Kyseessä on restrukturaatio.

3. Suuri frekvenssi lisää supistumisalttiutta. Selvin esimerkki tästä on (*pitä-* :) *pien*, *ei pie*, jota tavataan *pi(j)än*-muodon rinnalla kaikkialla suomen itämurteissa ja karjalan kielessä. Samoin selittyy ehkä savolaismurteiden *süön*, vaikka onkin huomattava, ettei tuolla sanalla ole vahvaa astetta. — Edellisiin rinnastuva suuren frekvenssin aiheuttama epäsäännöllinen diftongiuutuminen on tapahtunut savolaismurteiden sanoissa (*teke-* :) *tien*, (*maka-* :) *moata* ja edelleen muodossa (*näke-* : *nä_{en}* > *nän* >) *neän*.

4. Kainuun murteista saa selvän vihjeen siitä, että supistumadiftongi syntyy kahta tavua pidemmissä muodoissa helpommin kuin kaksitavuisissa. Esimerkiksi *kutoa*-verbistä ovat Kainuussa tavallisia sellaiset diftongilliset muodot kuin *kuottu*, *kuottin*, *kuonta* ~ *kuonti*, mutta preesensmuotoa *kuon* en ole kuullut kertaakaan varsinaisessa Kainuussa, kylläkin joskus Pudasjärvellä ja Posiolla. Tämä pitkien muotojen supistumisalttius selittää esim. koko itäsuomalais-pohjalaisella δ :n katoalueella yksinomaisina esiintyvät verbinmuodot *puota*, *puottä*, *puotella* sekä vaihtoehtoisina esiintyvät *piettin*, *pieltin* (~ *pijettin*, *pijeltin*). — Vrt. myös suomen läsimurteista todettuun suhteeseen *ruwis* ~ *ruispüstii* (Rapola, SKÄL s. 56).

5. Suppea vokaali sisältää aina — Rapolan sanoin — siirtymä-äänteen *idun*. Tästä syystä erikoisesti kahden suppean vokaalin välisen tavunrajan supistuminen on harvinaista.

Jälkitavujen *u-*, *ü-*loppuiset vokaaliyhtymät

Tarkastelen vielä jälkitavujen *u-*, *ü-*loppuisia vokaaliyhtymiä. Tärkeimmät kyseeseen tulevista muotoryhmistä ovat seuraavat: a) supistumaverbien teonnimijohdokset (*kokous*, *hyppäys*, *sikiys* jne.); b) *-hta-*, *-htä-* ja *-htu-*, *-hty-* verbiin teonnimijohdokset (*paukahdus* ~ *paukahus* ~ *paukaus*, *erehdys* ~ *erehys* ~ *ereys* jne.); c) ns. ominaisuudennimet (*huonous*, *terveys* jne.); d) *-utu-*, *-yty-* verbit ja niiden murrevastineet (*sekautua*, *kokoutua*; murteissa myös *sekavua* ~ *sekau(v)a*

~ *sekauta* ~ *sekahua* ~ *seka(v)untua* ~ *sekahuntua* sekä lisäksi *sekaantua* ~ *sekaintua* ~ *sekaitua*); e) *-a(hd)utta-*, *-ä(hd)yttä-* johtimiset momentaaniverbit (*heilahduttaa* ~ *heilahuttaa* ~ *heilauttaa* jne.); f) eräät supistumaverbien faktiivi- ja kausatiivijohdokset ja niihin mukautuneet (*hakkauttaa*, *hätäyttää* jne.).

Savolaismurteiden kanta on kaikissa edellä mainituissa muotoryhmissä johdonmukaisesti supistumadiftongillinen. Diftongin faktisuudesta on osoituksena ennen muuta yleisgeminaatio, osassa murteistoa myös erikoisgeminaatio ja melkein koko murteistossa diftonginreduktio, joka on voinut johtaa paikoin täydelliseen monoftongiutumiseenkin. Muutamia esimerkkejä: Juva *avvaos*, (*kurahta-* :) *kurraos*, *levvöös*, *ei pillao*, *il^omaotū*, *tirraottā* (Tarkiainen, ÄTJM s. 77; ks. myös mts. 21, 57); itäiset savolaismurteet (Ilomantsi, Pielisjärvi jne.) *ahtaus*, *läökäos*, *kippeöök*, *helläöttēk*, *amp^oup^o pämmätti* (Turunen, ISMÄH s. 283—284); Kainuu (Paltamo, Suomussalmi jne.) *levvöttä*, *katkèokseŋ kohta*, *morsiuspari*, *oli pükolla tõesta selekän karraottanu*, *ei potkiu* (Räisänen, KaMÄH I s. 273—279). Niillä savolaismurteiden reuna-alueilla, lähinnä Päijät-Hämeessä ja Etelä-Pohjanmaan Järvisseudulla, joilta geminaatio puuttuu, ei diftongillisen ääntämyksen erottaminen hiatuksellisesta ole aina varmaa. Diftongillinen ääntämys näyttää mainituilla alueillakin olevan yleistä mutta ei kuitenkaan aivan poikkeuksetonta. Esimerkiksi Lappajärven murteesta on Irma Nieminen (1969—1971, MA) merkinnyt diftongin mm. tapauksiin *jakaus*, *haulaus*, *rukous*, *pitä lupauksesap pitä*, *säikäütettil lehmä*, mutta joskus hänen merkinnöissään on myös hiatusta, esim. *heill_oŋ koko_us*, *ila_utta*, *levä_utta* 'antaa levätä', *se sem mökiv vissin korja_utti*. Terho Itkosen hiljattain julkaisemissa murrenäytteissä on Keuruulta esim. tapaukset *talloutta hõitamassa*, *sormaus*, *külivat jonkir rämmäüksen* (Suomi 117:1 s. 76, 79, 97) mutta jo lievästi savolaistuneen Kuoreveden Kertteen perihämäläismurteesta esim. *sērlaki_us* (erisnimi), *semmonen tapa_us* (mts. 53, 69). Huomattakoon että Itkosen Kertteen oppaankin murteeseen kuuluu yleisgeminaatio (esim. *kevvällä*, *kovvā māta*).

Kaakkoismurteissa tavataan jälkitavujen *u-*, *ü-*loppuisissa vokaaliyhtymissä sekä supistumadiftongia että hiatusta tai hiatuksen asemesta *h:*ta. Äyrämöis-murteissa supistumadiftongi on Ruoppilan mukaan tavallinen vain *htu-*, *htü-*yhtymän sisältävissä sanoissa, esim. *jürräüs*, *erreüs*, *kajjautta*, *tukkeutta* 'tukehduttaa' (ÄMÄH s. 171), mutta toisaalta hän mainitsee myös sellaisia verbijohdoksia kuin *hūs hoila_utti* ~ *humahutti*, *sujahutti* (mts. 68). *du-*, *dü-*johtimisissa refleksiivis-translatiivisissa verbeissä on äyrämöismurteissa aina *h*, esim. *pās avahummā auk*, *leikkahū*, *jottei pilahu*, *ei likahuis* (mts. 68—69), ja ns. ominaisuudennimien edustus on siellä erittäin kirjavaa: *leve_us*, *kome_utta* ~ *valehus*, *pimehüttä* ~ *levvūs*, *tervūs* ~ *terve_us*, *make_utta* (mts. 65, 170—171). Sellaisissa tapauksissa kuin *humahutti*, *sujahutti* *h* on alkuperäinen, mutta esim. muodoissa *avahummā*, *pimehüttä* se on hiatukseen syntynyt siirtymä-äänne. Luoteis-Laatokan murteissa supistumadiftongi on jo lähes säännöllinen, esim. Kurkijoki

ampū pammautti, piem pürräiis (~ *sannū paukahuttō*); *pinmeiue puolest* (~ *Kaukola pime äittä*); *pillautūt, likkautu* (H. Leskinen, LLMÄH I s. 114, 149, 164).

Siirryn länsimurteiden puolelle. Eeva Lindén kuvaa kaakkoishämäläisten murteiden edustusta seuraavasti (KHMÄH II s. 51): »[Jälkitavujen] *u-*, *ü-*loppuisten vokaaliyhtymien kumpikin komponentti on tavallisesti säilynyt yksinäisvokaalina; tavunrajalle on syntynyt usein siirtymä-äänne *v*. Diftongiksi sulautumistakin sentään esiintyy. Tämä lienee tapahtunut sellaisissa muodoissa, joissa *u*:lla tai *ü*:llä alkava tavu on jäänyt painottomaksi.» Lindén mainitsee sellaisia esimerkkejä kuin *kirovussana, kiusa ukkses, puto çus, pellavasorma çus, tärävüksen; likavuntū, seka untunnu; paljo çus, rikka çutta, heikkovutta* ~ *kokous, sormaus; puhtautta, leveyttä* (KHMÄH II s. 51, 145).⁹ *-hđutta-*, *-hđüittä-* verbeistä käytetään kaakkoishämäläisissä murteissa säännöllisesti *h*:llisiä muotoja, esim. *leiskahutti, seisahuttin, püsähütün* (Lindén, KHMÄH I s. 104).

Läntisen Ylä-Satakunnan murteissa supistumadiftongia ei tavallisesti esiinny, vaan sanotaan esim. *leikka çus, leikka çuttä, aita ukset, leve çis, vapa çus* (Virtaranta, LYSMÄH II s. 654—685, erik. s. 676—677). Mutta Hämeen läänin puoleisissa naapuripitäjissä, Punkalaitumella ja Ala-Satakunnassa supistumadiftongia tapaa jo jonkin verran, esim. Sääksmäki *luppaus, hiitau*; Punkalaidun *makkaus, kokkous*; *Kauvatsa püssäiis, hättäüittä, illautta* (Virtaranta, mp.; N. Ikola, ASMÄH II s. 130—131). Myös lounaismurteista on merkitty — hiatuksellisten ohella — supistumatapauksia, esim. *katteurel, makkausvätte, takkaus* (Ojansuu, LMÄH II s. 48—49).

Eteläpohjalaismurteissa on hiatus tai *h* yleinen. Laurosela mainitsee sellaisia muotoja kuin *taka çus, hüppä çis, koko çus; hakka çuttä, aita çuttä* (myös *aitä çuttä, sahä çuttä*); *rakka çus, terve çis* ~ *vapahus, tervehiis; pirahuttä, karahuttä* (TEPM I s. 149—150, II s. 31—32). Aivan tapaamaton ei supistumadiftongi liene eteläpohjalaismurteissakaan. Töysästä, siis aivan savolaismurteiden naapuristosta, on Kaisu Juusela merkinnyt (1967—1969, MA) tavallisten *aurō* ~ *aura çus, keikahutetän* -tapausten ohella joskus myös diftongillisia muotoja, esim. *ei sänus sittek kolauksi a külu çä, salama oli läimäüittäni*.

Keski- ja pohjoispohjalaisissa murteissa jälkitavujen *u-*, *ü-*loppuiset vokaaliyhtymät ovat tavallisimmin supistuneet diftongeiksi. Matti Pääkkösen Oulun seudun murteista esittämä aineisto on yleisesti supistumadiftongillista, esim. *vappaus, pimmeiis; oli venetlauvat sahhauttanu; piti sihej jo varraua; hautaus, kirrou* (OSMÄH I s. 180—181, 187—188); samoin Kustaa Vilkanan Nivalan murteen esimerkistö, josta mainittakoon tässä muodot *kommeus, sekka çyta, räjäüittä, erreiis, rukkou, au çaus* (NMÄ s. 22, 38). Täten siis keski- ja pohjoispohjalaiset

⁹ Olen nykyaikaistanut tässä Lindénin ja samoin tuonempana N. Ikolan, Lauroselan, K. Vilkanan, Airilan ja Cannelinin tarkekirjoitusta siten, että olen lisännyt vokaalien välistä tavunrajaa osoittavan kaaren ja toisaalta poistanut diftongin jälkikomponentin alla olevan kaaren, esim. *kiusa ukkses* → *kiusa ukkses*.

murteet poikkeavat selvästi eteläpohjalaisista ja liittyvät edustuksessaan savolaismurteisiin.

Keski-Pohjanmaan rannikkopitäjissä esiintyy kuitenkin hiatusta ja *h*:ta niin paljon, että edustus muistuttaa suuresti eteläpohjalaista. Paavo Suihkonen esittää (Reisjärven ja Haapajärven murteen astevaihtelu, lisensiaatintyö 1970, SS) Haapajärven, Reisjärven, Lestijärven ja Toholammin murteista lähes yksinomaan supistumadiftongillisia muotoja, mutta Sievistä hän on merkinnyt useimmiten tavunrajan, esim. *kaksi kuiwa_usrihtä, kokowuspaikat* (~ *hautausmähar_hki, per_hkaus*); *ne oo erka_uunnēt, ettei se pila^wu eikä lika^wu*; samoin edelleen Ylivieskan ja Alavieskan murteista, esim. *Alavieska tapa_us, kirovuksilla, küllä-vünü* (mts. 328—341). Raimo Jussilan keräämistä Himangan ja Kalajoen murteiden muoto-opin kokoelmista (1968—1971, MA) näkyy noita murteita ilmeisen todenmukaisesti kuvastava labiilius, esim. *Himanka kaulauspuilla kaulatihin, ki_usauksesa, kokouskoura 'eloa leikattaessa koottu iso kouraus' ~ saha_us, ihtekku_ukin aina leikka_uksensas sito ~ kumma tapahus, hiljasih_i hautahuksih_i; hakkautti, hikoutti kauhi_uasti ~ lama_uuttä; aittauntunutta 'kauan aitassa ollutta' vil_ijä, poika näläkääntü siellä ~ kuoret erka_untü, veltto_untunu; pistäütähän_h kahtomasa ~ net tahto välistä seka_uä; Kalajoki huimausta, suolaushulukka ~ koko_us, jäkälän kerä_uistä, oh_h käänis s_ivo_uukset tekemäsä; hakkautti ~ kävi saha_uttamasa; kaks tapa_us-ta ~ täräh_us, erehi_ustä; sieltä astik kulukeuntunu ~ se kote_untu 'kotiutui', sem pi_uä kuluke_uvat tuonneppäin. Himangan murteessa ei ole yleisgeminaatiota kuten ei muuallakaan Lestijokilaaksossa eikä Kalajoen murteessakaan vielä säännöllisesti, joten supistumadiftongin toteaminen jää näissä pitäjissä useimmiten yksistään auditiivisen havainnon varaan.*

Peräpohjolassa jälkitavujen *u-*, *ü-*loppuisten vokaaliyhtymien edustus on labiilia. Supistumadiftongia esiintyy siellä laajalti mutta ei läheskään niin vaikiintuneena kuin esimerkiksi Oulun seudulla. Myös alueellisia eroja on havaittavissa. Toisin kuin Lestijokilaaksossa voidaan tietyt supistumatapaukset todeta suurimmassa osassa Peräpohjolaa riidattomasti, sillä Kemijärven murteistoa lukuun ottamatta on peräpohjalaismurteissa geminaatio.

Ternion murteistosta esittää Martti Airila yleisgeminaatiota kuvatessaan rinnan kahdenlaisia supistumaverbien teonnimijohdoksia: *herrä_us, kokkous, takkausmies* ~ *herä_us, koko_us* jne. Airila jatkaa: »Tässä tyyppissä en tavannut geminatsioonia Tärännössä, Vittangin murrealueella sekä Muoniosta pohjoiseen päin olevassa jokivarren murteessa. Vaihtelevia muotoja olen merkinnyt Pajalastakin, lisäksi vielä etelämpää jonkun yksityistapauksen — —.» (ToM s. 63—64.) Jälkitavujen diftongeja esitellessään Airila mainitsee diftongillisina esim. muodot *rakhaus, v_ishaus, j_umhä_us, terfhe_us*, mutta näiden rinnalla esiintyy hänen mukaansa myös hiatuksellista edustusta (mts. 41). Toisaalla, *h*:n meta-teesia käsitellessään, Airila luetteleekin sellaisia muotoja kuin *rakhaus, ka_unheus; taphaus, p_uörhä_us, erhe_us; sä_ukkhä_uttä, unheuttä* (mts. 140, ks. myös mts. 94), jotka

hänen tarkekirjoituksensa mukaisesti ilmeisesti tarkoittavat tavunrajallista ääntämystä. Heikki Paunonen on merkinnyt Kolarista (1967—1968, MA) tällaisiin tapauksiin kuitenkin säännöllisesti diftongin, esim. *tuohreus, paukkaus, tärhäys, jümhäättää, ilhaultä* (~ *ilähuttä*). Myös supistumaverbien teonnimijohdoksissa Paunosella on tavallisesti diftongi mutta joskus myös hiatus, esim. *tuohillaŋkakkous* 'lakkojen poiminta', *makkaukset* 'vuodevaatteet', *sahhaus, kaulauspüt* ~ *sahäus, hirvem makäussiljo* 'makuupaikka'.

Knut Cannelinin 1888 ilmestyneessä Kemin murteiston tutkimuksessa on puheena olevissa tapauksissa usein kiistaton supistumadiftongi, esim. *levveys, sahhaus, takkaus, kokkoui, pillaupi, jurrauttaa* (KeM s. 25, 52, 70, 71). Myös sellaiset muodot kuin *taphaus, komhaus, pölhäättää, tuskaun, suolaupi* Cannelin nimenomaan merkitsee diftongillisiksi (mts. 22—23). Tavunrajaa näyttää hänen mukaansa esiintyvän vain tapauksissa, joissa yhtymän *u* tai *ü* muodostaa itseään seuraavan *i*:n kanssa diftongin: *harjaupi* mutta *harjaui* (mts. 26, 72). T. I. Itkosen vuoden 1910 tienoilla Inarin murteesta tekemät merkinnät ovat moni-ilmeisempiä: yhtäältä esim. *vaphaus, unheuttä, laskeuthin, n_ei irtaunhèv vaikka se kuirŋk_olis riuhtonu*, mutta toisaalta esim. *hätäüivä, loukka^vunu, sotke^vui* (Vir. 1962 s. 110—119). Jorma Toivainen on merkinnyt Rovaniemen murteesta 1968 pelkästään diftongillisia muotoja, esim. *makkauoli^{et}* 'vuodeoljet', *perräütät takasin sitä hevosta, ulukoupi* 'etääntyy', *se aivan hättää* 'häntääntyi' (MA). Mutta Sodankylästä on Pekka Sammallahti kirjannut samaan aikaan supistumadiftongia vain sattumoisin, esim. *sekkauthan, reppeüthin*; tavallisimmin hänen aineistonsa on siirtymä-äänteellistä, esim. *potummultavus, pal^akisen süskokovuski, se on se huilavus tuota levähüstä, hakkavuttä, se kuppavutti äjživäjnalla äjna, koko^uvat, ne oli pilovunhet, se meni jorŋku matkä ja läjttavu vahthin* (MA).

Kemijärven murteesta on Kari Toiviainen (1967—1969, MA) merkinnyt huomatakseni vain supistumamuotoja, esim. *päivämpalauksej jäläkihin, puolausrukki, hüppäätti, hätäättä, pevat lisäävät, rakotulille nakkau* (impf.) *selijällehe*. Erikoisesti huomattakoon Toivaiasen merkitsemä kontaminaatiotyyppi *ilahuttä* (< *ilauttā + ilahuttä* tai *ilhaultä + ilahuttä*), *kopahaultä, püsähäättä*, jota esiintyy *ilahuttä*-tyypin rinnalla ja joka jakaantuu selvästi kahteen tahtiin, niin että supistumadiftongin faktisuudesta ei ole epäilyä.

Olen edellä kuvaillut melko laajalti jälkitavujen *u*-, *ü*-loppuisten vokaaliyhtymien edustusta suomen eri murteissa. Vankin ja vakiintunein asema supistumadiftongillisilla muodoilla on kiistatta savolaismurteissa sekä niihin liittyen pohjoispohjalaisissa ja laajalti myös keskipohjalaisissa murteissa. Jälkitavujen *u*-, *ü*-loppuisten supistumadiftongien murrepohja kiinnostaa erikoisesti sen vuoksi, että niiden asemasta on kannanottoja myös yleissuomen kieliopeissa ja kielenkäyttöoppaissaakin. Esimerkiksi Sadeniemen (Metriikkamme perusteet s. 31), Penttilän (Suomen kielioppi s. 19) ja Alhoniemen (ks. O. Ikola, Suomen kielen käsikirja s. 85) mukaan *rakkaus, terveys, vastaus, palauttaa, sekautua* -tyypit-

sissä sanoissa voi olla diftongi, joka kuitenkin vaihtelee vastaavan tavunrajallisen vokaalilyhtymän kanssa.¹⁰ Vaihtelu ei heidän mukaansa ole aivan vapaata, vaan siinä esiintyy tiettyjä tendenssejä: esim. muodoissa *vapautua*, *palautetaan*, *kalleudella* on diftongillinen ääntämys todennäköisempi kuin muodoissa *vapautta*, *palauttaa*, *kalleutta*, ts. avotavuinen *u*, *y* liittyy herkemmin diftongin jälkikomponentiksi kuin umpitavuinen. Asian voi sanoa myös niin, että neli- ja viisitavuiset muodot jakautuvat suomen kielessä yleensä kahdella painollisella tavulla alkavaan tahtiin, jolloin alkuperin yksinään tavua muodostava *u* tai *y* supistuu helposti edeltävän vokaalin kanssa diftongiksi (vrt. Räisänen, KaMÄH I s. 328).

Jyrkimmin on yleissuomen *u*-, *y*-loppuisten supistumadiftongien puolesta lausunut kantansa Lauri Kettunen. Hänen mielestään sellainen tavujako kuin *hauta-utua* on kirjoituksessakin »jossain määrin kömpelö» (Hyvää vapaata suomea² s. 18). Ei ole lainkaan sattumaa, että mielipiteen esittäjä on savolaissyntyinen. Kettusen niin kuin varmaan monen muunkin yleissuomen käyttäjän kielitajussa kuvastelee tässä kohdin kotoinen murrepohja.

Supistumadiftongien tarkastelu paljastaa suomen murteista usein todetun itä — länsi-vastakohtaisuuden: länsimurteissa tavunraja on yleensä säilynyt, itämurteissa ja niihin liittyvissä pohjalaismurteissa tavunraja on usein umpeutunut, jos syntyvän diftongin tiellä ei ole ollut fonologisia esteitä. Kaakkoismurteissa ei ole kyllä supistumatapauksia yhtä paljon kuin savolaismurteissa. Tässä jää selvittämättä, johtuuko ero yksistään kaakkoismurteiden monikerroksisuudesta, usein tapahtuneiden väestönsiirtojen synnyttämistä uudennuksista. Edellä on ilmennyt, että todennäköisesti jo myöhäismuinaiskarjalasta periytyvät sellaiset supistumatapaukset kuin *mäke-* : *män*, *rako* : *rän*, samoin luultavasti jo keskiaikaisesta kantasavosta diftongitapaukset *mäke-* : *mäin*, *rako* : *raun* jne. Tällaiset tapaukset osoittavat selvästi, että suomen itämurteet sietävät ja ovat jo kauan sietäneet astevaihtelutapauksiin tavusupistumia, vaikka assosiaatioyhteys vahva-asteiseen muotoon onkin elävä. Sen sijaan länsimurteet pyrkivät ja ovat pyrkineet säilyttämään vahva- ja heikkoasteisten muotojen tavuhahmon samanlaisena: *k*:n astevaihtelutapauksissa on hiatus tai siirtymä-äänne, *t*:n astevaihtelutapauksissa *l* tai *r*.

¹⁰ Kokoavan katsauksen suomen kielen jälkitavujen *u*-, *y*-loppuisia yhtymiä koskevaan kielipiilliseen kirjallisuuteen esittää Axel Groundstroem, Studien zur phonologischen Komponente der modernen finnischen Hochsprache s. 68—71.

Über die Kontraktionsdiphthonge der Savo-Dialekte

Alpo Räsänen

Der Verfasser behandelt die Kontraktionsdiphthonge des Finnischen vor allem vom Standpunkt der Savo-Dialekte. Die Untersuchung der Kontraktionsdiphthonge ergibt eine Ost—West -Gegensätzlichkeit, wie sie in den finnischen Mundarten häufig festgestellt wird: in den Westdialekten hat sich die Silbengrenze normalerweise erhalten, in den Ostdialekten hat sich oft eine Kontraktion vollzogen, falls dem Entstehen eines Diphthonges keine phonologischen Hindernisse im Wege standen. Die meisten Kontraktionsdiphthonge begegnen in den Savo-Mundarten.

1. Verf. teilt die Vokalverbindungen an der Grenze zwischen erster und zweiter Silbe in zwei Gruppen: 1. enger od. geschlossener werdende Vokalverbindungen (die zweite Komponente der Verbindung ist enger oder ebenso eng wie die erste Komponente), 2. offener werdende Vokalverbindungen (die zweite Komponente der Verbindung ist offener als die erste). In den Savo-Dialekten sind die enger werdenden Vokalverbindungen fast durchweg zu Diphthongen kontrahiert worden. Dabei fielen — mit Ausnahme der Verbindungen von zwei engen Vokalen — stets zwei verschiedene Vokalverbindungen bei der Kontrahierung zu Diphthongen phonologisch zusammen: $a-o$, $a-u > /au/$, $\ddot{a}-\ddot{o}$, $\ddot{a}-\ddot{u} > /äü/$, $a-e$, $a-i > /ai/$ usw. So ist z.B. der Adessiv Sg. der Wörter *lato* und *latu* völlig gleich — je nach der Stärke der Diphthongreduktion des betreffenden Savo-Dialektes: *läolla* ~ *läolla* ~ *läulla* ~ *laulla*.

Warum nun haben sich zwei verschiedene Reihen enger werdender Vokalverbindungen in den Savo-Dialekten zur selben Diphthongreihe entwickelt? Die Erklärung lautet nach Ansicht des Verfassers folgendermassen: obgleich es im Vokalsystem des Finnischen Einzelvokale und lange Vokale dreier Offenheitsgrade

gibt, passt doch nur eine Reihe enger werdende Diphthonge recht in das System. Als die Spiranten γ und δ schwanden, entstanden zweierlei enger werdende Vokalverbindungen: solche mit einem halboffenen Vokal als zweite Komponente (z.B. $a-o$, $\ddot{a}-\ddot{o}$, $a-e$, $o-e$ usw.) und solche mit einem engen Vokal als zweite Komponente (z.B. $a-u$, $\ddot{a}-\ddot{u}$, $a-i$, $o-i$ usw.). Beide Verbindungsreihen wurden offenbar schon im Mittelalter gern zu Diphthongen kontrahiert. Zwischen den beiden nahen Diphthongreihen $*/ao \ddot{a} \ddot{o} ae \dots/$ und $*/au \ddot{a} \ddot{u} ai \dots/$ war der phonetische Spielraum jedoch so schmal, dass diese Diphthongreihen zusammenfielen. Ebenso wurde in den finnischen Westdialekten und auch in der Hochsprache das e zu i , wenn es als zweite Komponente eines Diphthongs zu stehen kam, z.B. *koittä* (< **koyettaðak*); *akkain* (< **akkaðen*), *laulain*, *vastailta* (< **vastaðella*) usw.

Wegen zu schmalen phonetischen Bandbreite entstand vermutlich auch der Assimilationstypus *rako* : *rän*, *lake* : *län*, *käte* : *kän*. Derartige auf einen halboffenen Vokal endenden, geschlossener werdenden Vokalverbindungen wurden sichtlich in jener Spätphase des Altkarelischen zu langen Vokalen assimiliert, wo sich die Ingrier und die Savoer bereits getrennt hatten und eigene Wege gingen (H. Leskinen, LLMÄH I S. 62—65). Auf der Grundlage des damals entstandenen Typs (*lake* : *län* sowie andererseits des nicht-assimilierten *la(j)en* und drittens noch aufgrund des durch Kontraktion entstandenen Typs *lain* erklärt sich offenbar die ganze Vielfalt der Vertretung in den Südostdialekten sowie den Savakko- und Äyrämöisdialekten Ingermanlands (z.B. *loalla* ~ *läälla* ~ *lä(j)ella* ~ *lä(j)ella* usw.), wie auch der Stand der karelischen Sprache (z.B. *loalla*, **maðeh > moah*, *käte* : *keän* usw.). Da beispielsweise in den

Äyrämöisdialekten die auf *i*, *u*, *ü* ausgehenden, enger werdenden Vokalverbindungen normalerweise zu Diphthongen kontrahiert sind (s. Ruoppila, *ÄMÄH* S. 22—23, 37—38), so ist das ein Zeichen dafür, dass die Kontraktionstendenz auch in den Südostdialekten wirksam war. Die auf einen halboffenen Vokal ausgehenden Verbindungen fielen dort jedoch nicht zusammen mit den auf *i*, *u*, *ü* endenden wie in den Savo-Mundarten, sondern zwei einander zu nahestehende Diphthongreihen wurden dadurch vermieden, dass die auf *e*, *o*, *ö* endenden Verbindungen zu langen Vokalen assimiliert wurden: so entstand der Typus *rako* : *rän*, *lake* : *län*, *käte* : *kän* und in nichtersten Silben entsprechend (*makaella* >) *makälla*, (*antaessa* >) *antässa*, deren direkte oder indirekte Fortsetzungen im Karelischen, in den Südostdialekten des Finnischen sowie in den Savakko- und Äyrämöisdialekten Ingermanlands begegnen.

2. Bei den sog. offener werdenden Vokalverbindungen hat sich die Silbengrenze in den Savo-Dialekten fast durchweg erhalten. Die Ursache hierfür liegt darin, dass die offener werdenden Vokal-

verbindungen bei einer Kontrahierung zu einer grossen Anzahl neuer Diphthonge in den Dialekten geführt hätten. In allen Savo-Dialekten dürften */*ea ia üä io ue üe/* in der ersten Silbe fremd sein. Es treten aber auch Fälle von Diphthongierung auf. So ermöglichte der Wandel *ä* > *oa* > *ua*, *ää* > *eä* > *iä* (z.B. *mä* > *moa* > *mua*) die Kontraktionsfälle *kota* : *koan* ~ *kuan*, *vetä* : *veän* ~ *viän*. Auf dem Wege einer teilweisen Assimilation entstanden die Formen mit hoher Frequenz (**südan* >) *süön*, (*pitä* -) *ei pie* usw.

3. Die auf *-u*, *-ü* ausgehenden Vokalverbindungen der nichtersten Silben entwickelten sich in den Savo-Dialekten regelmässig zu Kontraktionsdiphthongen, wofür die Gemeingemination ein deutliches Zeugnis liefert: *kokkous*, *sekkautü*, *püssäüttä* usw. Den Savo-Dialekten schliessen sich in diesem Punkt die nordostbottischen und der grösste Teil der mittelostbottischen Mundarten an sowie noch ein Teil der Dialekte des hohen Nordens. In den übrigen finnischen Westdialekten ist die Silbengrenze normalerweise erhalten geblieben.